

TM1 X előadás

Oktatási szegregáció

Csempezs Péter

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
2021

Vázlat

- Alapfogalmak
- Szelekció, oktatási szegregáció
- Adatok
- Korai iskolaelhagyás
- Megoldási lehetőségek

Hátrányos helyzet a neveléstudományi kutatásokban

- a szülők iskolázottsága
- jövedelmi helyzet
- család vagy ép család hiánya
- az eltartottak száma, a család nagysága
- a mikrokörnyezet devianciája
- kisebbségi etnikai helyzet
- kulturális fogyasztás
- otthoni könyvek száma

Hátrányos helyzet a jogszabályokban

- Cél, hogy a tanulók részére sajátos támogatási formákat biztosítsanak
- A szakirodalmi meghatározással ellentétben pontosan kell körülhatárolni a támogatottak körét
- RGYK: 1997. évi törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 19. § (2)-(9)
- HH, HHH: 1997. évi törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 67/A. §

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény

Az RGYK-t a jogszabály a mindenkori **öregségi nyugdíjhoz** (a köznyelvben: nyugdíjminimum), pontosabban annak 135 -bizonyos esetekben 145-százalékához köti.

Az öregségi nyugdíj legkisebb összege 2021-ben 28.500 Ft

→ RGYK-ra jogosult, aki olyan családban él, ahol az egy főre eső havi jövedelem kevesebb, mint 38.475 Ft vagy -bizonyos esetekben- 41.760 Ft.

Hátrányos helyzet, halmozottan hátrányos helyzet

HH: rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult + 1 feltétel teljesül

HHH: rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult + legalább 2 feltétel teljesül illetve két további esetben

Feltételek:

- Mindkét szülő/gyám iskolai végzettsége legfeljebb nyolc általános iskolai osztály
- Az egyik szülő/gyám 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskereső
- gyermek elégtelen lakókörnyezete, lakáskörülményei

A halmozottan hátrányos helyzet speciális esetei

A HHH: rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult + legalább 2 feltétel teljesül illetve **két további esetben**

Halmozottan hátrányos helyzetűnek minősül -a korábban tárgyaltakon kívül:

- a nevelésbe vett gyermek,
- az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt.

Hátrányos helyzet - összefoglalás

- Szegény családok gyermekei
- Alacsonyan iskolázott és/vagy munkanélküli szülők és/vagy rossz lakhatási körülmények
- Nem etnikumfüggő!

Az RGYK, HH, HHH státuszokkal járó előnyök

Minimális mértékű közvetlen anyagi támogatás.

Ennek összege 2020-ban RGYK esetében 2x6000 Ft, HH/HHH esetében 2x6500 Ft.

Előnyök (néhány példa):

- ingyenes vagy kedvezményes étkezés (RGYK)
- ingyenes első alapfokú művészetoktatás (HH)
- részvételi lehetőség hátránykompenzáló programokban (HH, HHH)

Szelekció, szelektivitás

A szelekció a tanulók családi háttér szerinti „szétválogatását” jelenti.

Magyarországon a szelekció túl korán elkezdődik és az iskolarendszer szelektivitása extrém mértékű.

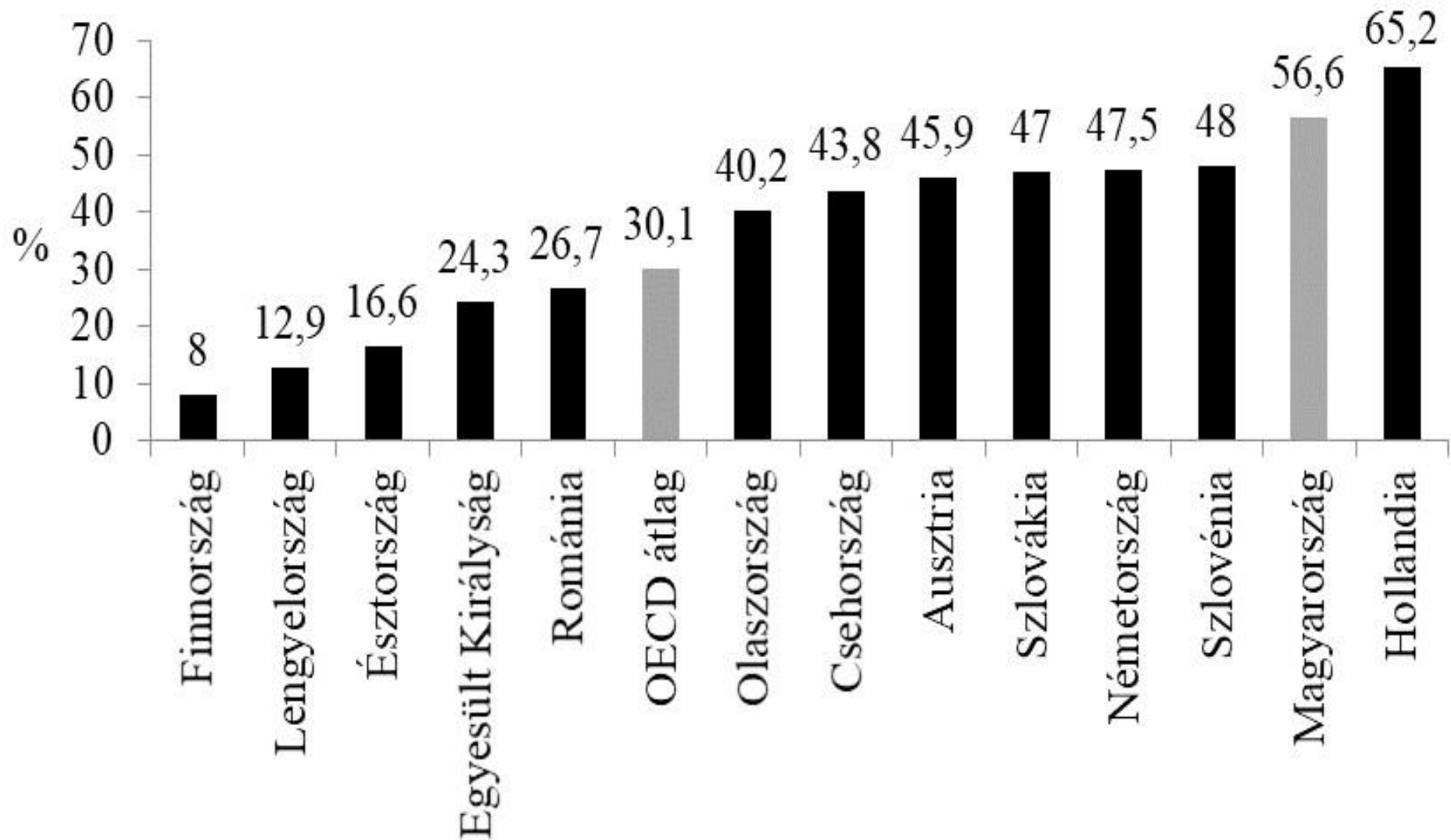
Szelekció eredménye: kialakulnak „a szegények és gazdagok iskolái”.

A szelekció különösen erősen sújtja a roma/cigány tanulókat, de nem csak a roma/cigány tanulókat érinti.

Szelekció mértéke

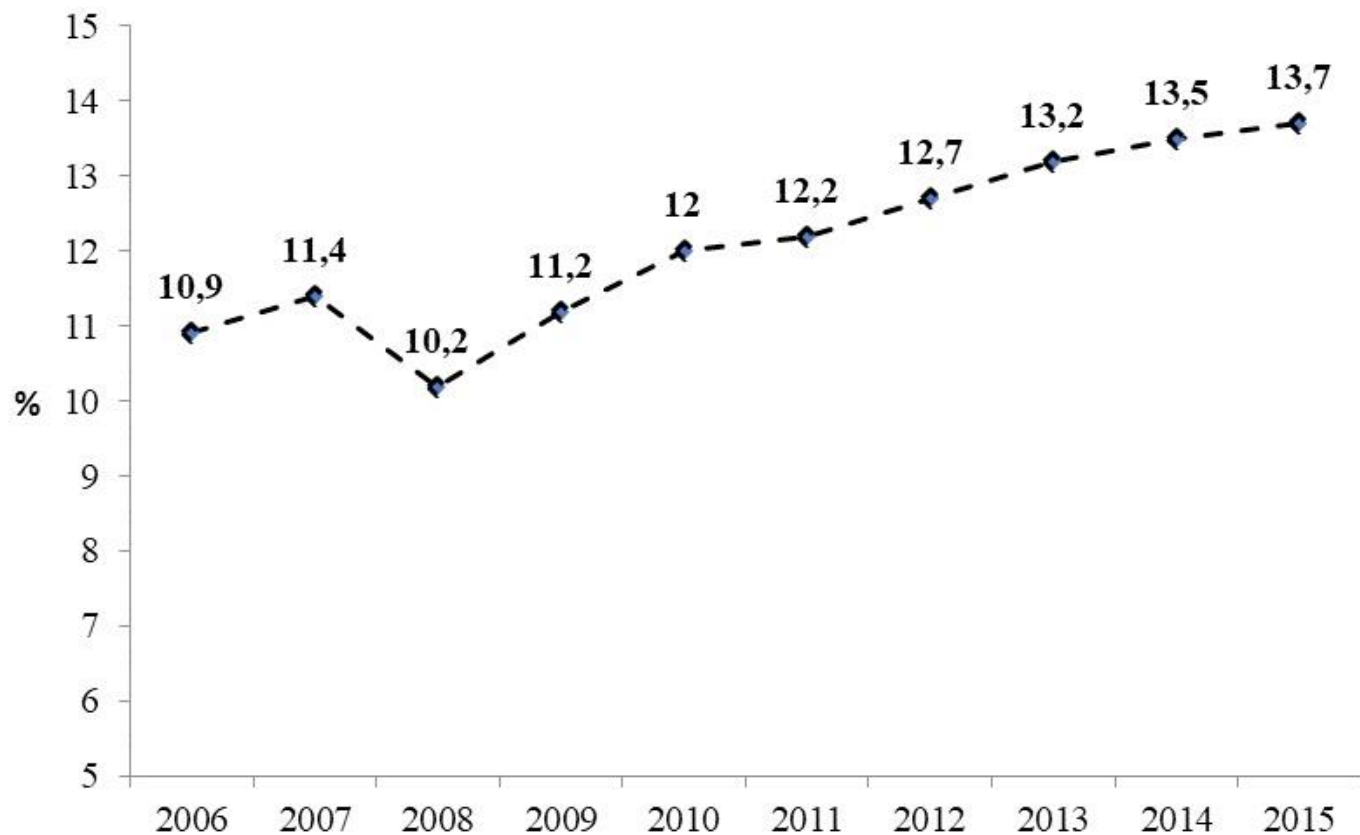
A természettudományi eredmények szóródását milyen mértékben magyarázzák az iskolák közötti különbségek,
forrás: PISA 2015

11

Oktatási szegregáció, etnikai szegregáció

Etnikai szegregáció

Oktatási szegregáció, etnikai szegregáció

Oktatási szegregáció

**Társadalmi kontaktusra
fókuszáló megközelítés**

**Oktatási minőségre fókuszáló
megközelítés**

Tanulók relatív aránya

Tanulók abszolút aránya

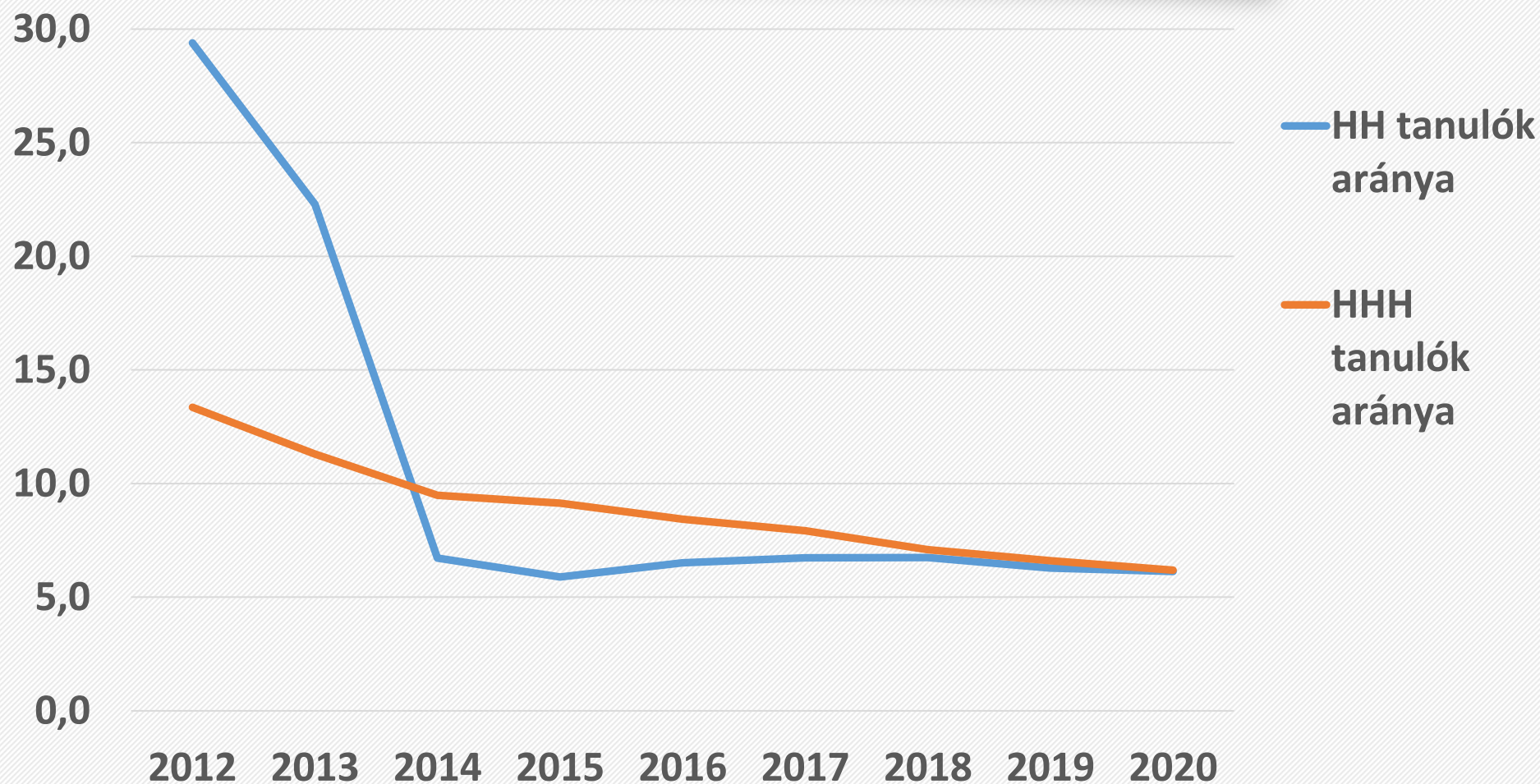
Szegregált: a településen működő általános iskolák tanulói összetétele jelentősen eltér. (25% aránykülönbség: HH, HHH)

Szegregált: az iskola tanulói összetétele kedvezőtlen. (szegregált: <25% HH vagy HHH, extrém mértékben szegregált: <50% HH vagy HHH)

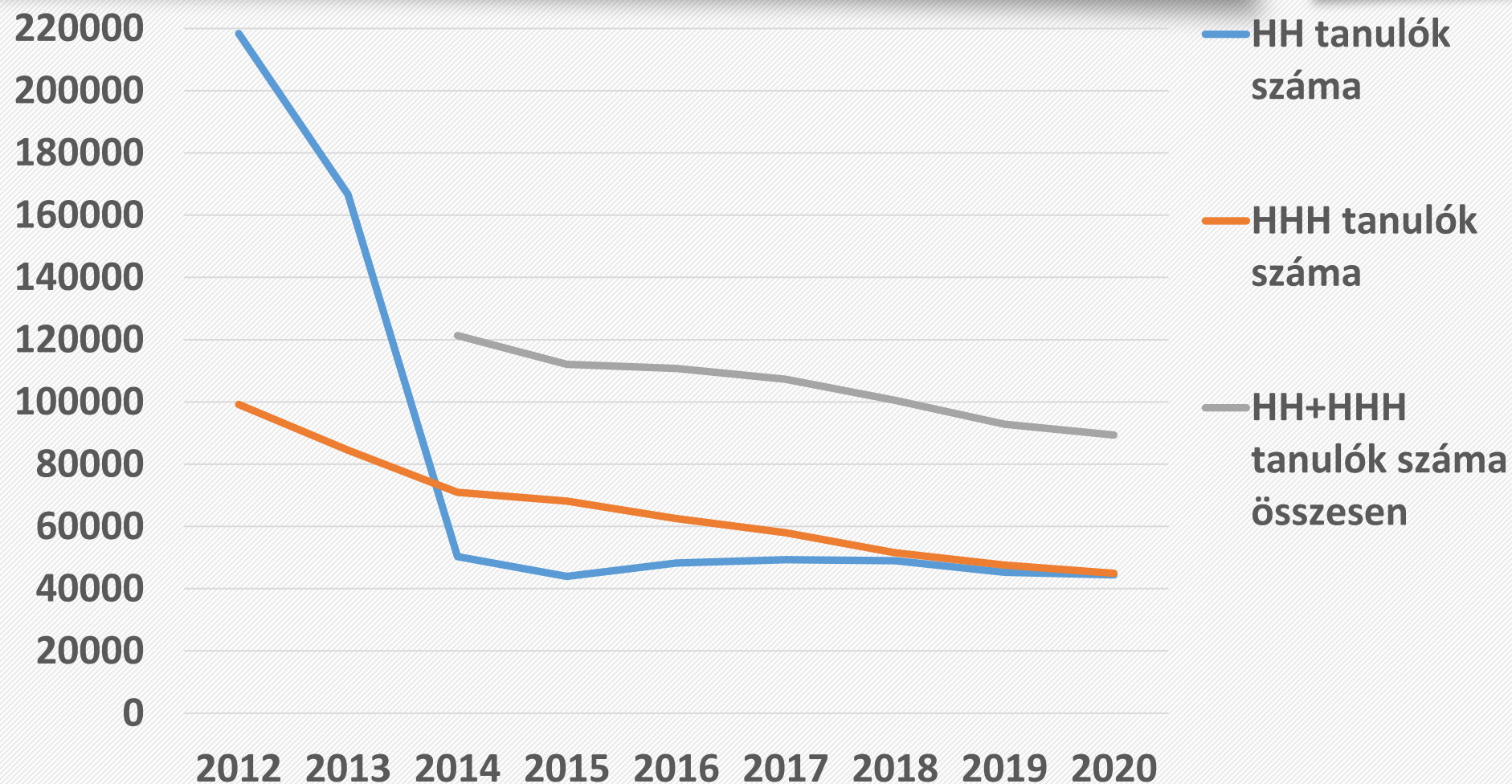
Oktatási szegregáció típusai

- Azonos településen működő általános iskolák közötti szegregáció
- Azonos évfolyamon működő párhuzamos osztályok közötti szegregáció, pl.
 - A, B, C osztály esetében tendenciózusan a C osztályba kerülnek a hátrányos helyzetű családok gyerekei
 - Tagozatok
 - „Felzárkóztató” osztályok
- Osztályon belüli elkülönítés, pl.
 - Ültetési rend (utolsó pad)
 - származás vagy képességek szerinti homogén tanulói csoportok kialakítása

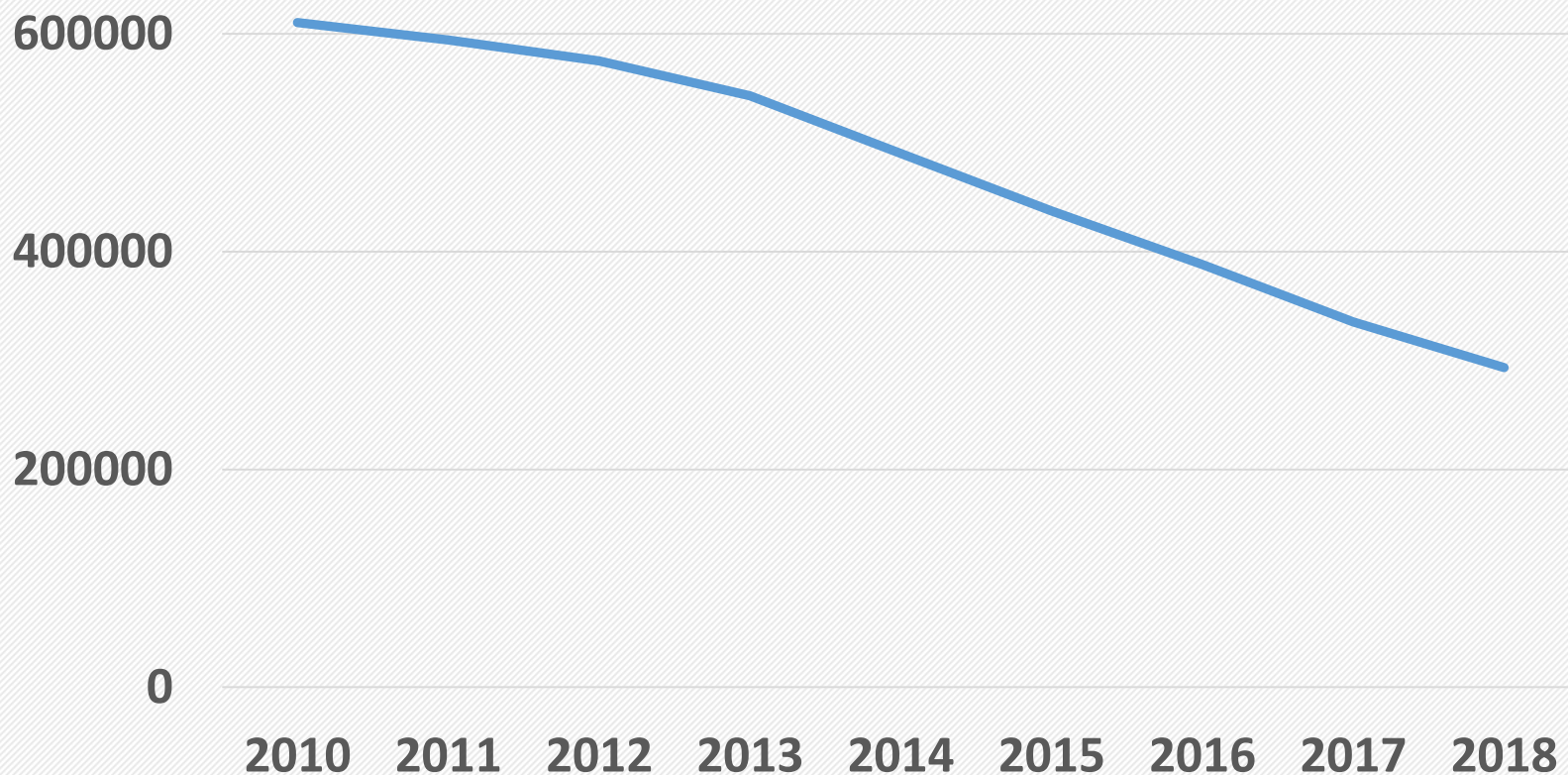
Általános iskolás HH, HHH tanulók aránya

Általános iskolás HH, HHH tanulók száma

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosultak száma

Az RGYK, HH, HHH tanulók számában bekövetkezett csökkenés következményei

Egyéni szinten: anyagilag rendkívül kedvezőtlen helyzetű gyerekek, fiatalok tömegesen esnek el az RGYK, HH, HHH státuszokkal járó egyébként is minimális mértékű támogatásokról és szolgáltatásokról.

Rendszerszinten: a szegregáció nem mérhető, az adatokból nem látszik hol van probléma, hol kellene beavatkozni.

Szelektív iskolarendszer kialakulása - szabad iskolaválasztás

Nkt. 72. § (2) „A szülő [...] szabadon választhat óvodát, iskolát”

A szabad iskolaválasztás korlátai:

- utazási költségek
- szülő informáltsága
- bizonyos keretek között az iskolák is válogathatnak a tanulók között

→ A szabad iskolaválasztás -bár elvileg mindenkire vonatkozik- a gyakorlatban a jobb módú, tájékozott, jó érdekérvényesítő szülőknek kedvez

Szelektív iskolarendszer kialakulása - az általános iskolai felvételi körzet

Nkt. 50. § (6) „Az általános iskola köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, aki életvitelszerűen az általános iskola körzetében lakik”

- Az iskolák kötelesek felvenni a körzetükből jelentkező tanulókat
- A körzetek meghatározása az oktatási szegregáció megelőzésének, csökkentésének fontos eszköze
- Az iskolák a körzetes jelentkezések teljesítése után, szabad férőhelyek rendelkezésre állása esetén ugyanakkor -bizonyos keretek kötött- válogathatnak a tanulók között
- Az életvitelszerű körzetben lakást az iskola igazgatója ellenőrizheti

Szelektív iskolarendszer kialakulása - az általános iskolai felvételi körzet

Nkt. 31. § (2) Ha a nevelési-oktatási intézményt a 2. § (3) bekezdés b) pontjában meghatározott személy [pl. egyházi jogi személy] tartja fenn:

b) nem kell alkalmazni a gyermekek, tanulók felvételével kapcsolatos rendelkezések közül a kötelező felvételre vonatkozó rendelkezéseket

Szelektív iskolarendszer kialakulása - iskolák közötti verseny és iskolakínálat

A tanulók, iskolák, osztályok és pedagógusok számának csökkenése 1990-2016 között (Radó, 2018 alapján)

Vizsgált terület	Csökkenés mértéke (%)
Nappali tagozatos tanulók	-36,4
Iskolák (feladatellátási helyek)	-3,6
Tanulócsoporthok (osztályok)	-26
Pedagógusok	-19,8

Szelektív iskolarendszer kialakulása - Általános iskolai felvételi

Nkt. 51. § (1) Ha az általános iskola a [körzetes] felvételi kötelezettsége teljesítése után további felvételi, átvételi kérelmeket is teljesíteni tud, a további felvételi kérelmek teljesítésénél előnyben kell részesíteni a hátrányos helyzetű gyermekeket, tanulókat.

Nkt. 50. § (3) Nem szervezhető [...] általános iskolában felvételi vizsga.

Nkt. 50. § (5) Sport- és művészeti emelt szintű oktatás esetében [...] alkalmassági vizsga szervezhető általános iskolában is.

20/2012 EMMI rendelet 22. § (5) [...] felvételi vizsgának számít - a szervezés formájától és elnevezésétől függetlenül - a jelentkező minden olyan beszámoltatása, megméréstetése, mérése, értékelése, amelynek célja a tárgyi tudás, a tudásszint, készség megismerése.

Szelektív iskolarendszer kialakulása - Általános iskolai felvételi

Az általános iskolai felvételi
alkalmas lehet-e arra, hogy kiszűrje
a „jó képességű” tanulókat?

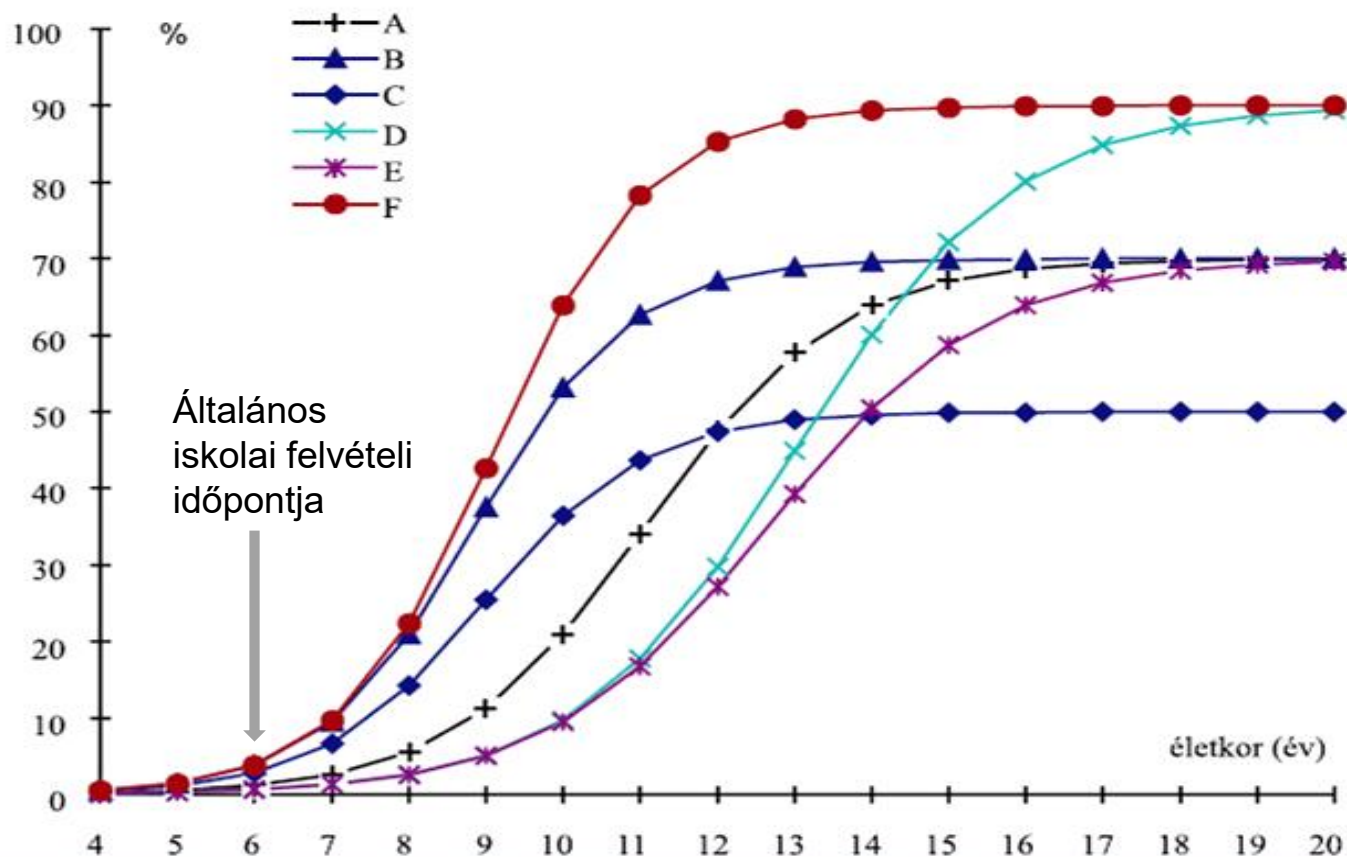
Az általános iskolai felvételi
alkalmas lehet-e arra, hogy a
tanulók jövőbeli képességeit
megjósoljuk?

Többféle intelligencia (Gardner)

Szelektív iskolarendszer kialakulása - Általános iskolai felvételi

A képességek fejlődésének logisztikus görbéi

Szelektív iskolarendszer kialakulása - Hat és nyolc évfolyamos gimnáziumok

A következő szelekciós pont: a hat és nyolc évfolyamos gimnáziumok kiválogatják a jó képességűnek vélt tanulókat.

→ ezzel hozzájárulnak azoknak az iskoláknak a szegregációjához ahonnan a tanulóikat felvették

Szelektív iskolarendszer kialakulása - lábbal szavazás, „white flight”

Lábbal szavazás: a magasabb presztízsű szülők sok esetben arra törekszenek, hogy „kimenekítsék” gyermekeiket a szegregált, vagy szegregálódó iskolákból.

Ha egy iskolában a roma tanulók aránya eléri az 50%-ot, a lábbal szavazás felerősödik.

Szelektív iskolarendszer kialakulása - hátrányos helyzetű szülők önszelekciós mechanizmusa

Az iskolaválasztást meghatározza:

- a hátrányos helyzetű szülők tájékozottsága
- a hátrányos helyzetű szülők saját korábbi tapasztalatai
- vélt vagy valós félelmeik (pl. sítábor költségei egy magas oktatási minőséget nyújtó iskolában)

Szelektív iskolarendszer kialakulását erősítő jelenségek

- szabad iskolaválasztás
- az iskolák között a tanulókért folyó verseny és a felvételi körzetekkel kapcsolatos anomáliák
- túlméretezett iskolakínálat
- általános iskolai felvételi
- hat- és nyolc évfolyamos gimnáziumok
- lábbal szavazás, „white flight”
- hátrányos helyzetű szülők önszelekciós mechanizmusa

Szegregált iskolák jellemzői

- Tanári munka minősége csökken (fokozott terhelés, kiégés)
- A tanulóktól elvárt tudás csökken (önbeteljesítő jóslat: Pygmalion-effektus)
- Magas fluktuáció, pedagógusok elvándorlása
- Elavult infrastruktúra, rossz felszereltség
- Tanulással szembehelyezkedő szubkultúra (motiválatlanság)
- Sok hiányzás, gyenge tanulói eredményesség
- Társadalmi csoportok közötti kapcsolatok hiánya

A magyar oktatási rendszer teljesítménye nemzetközi összehasonlításban

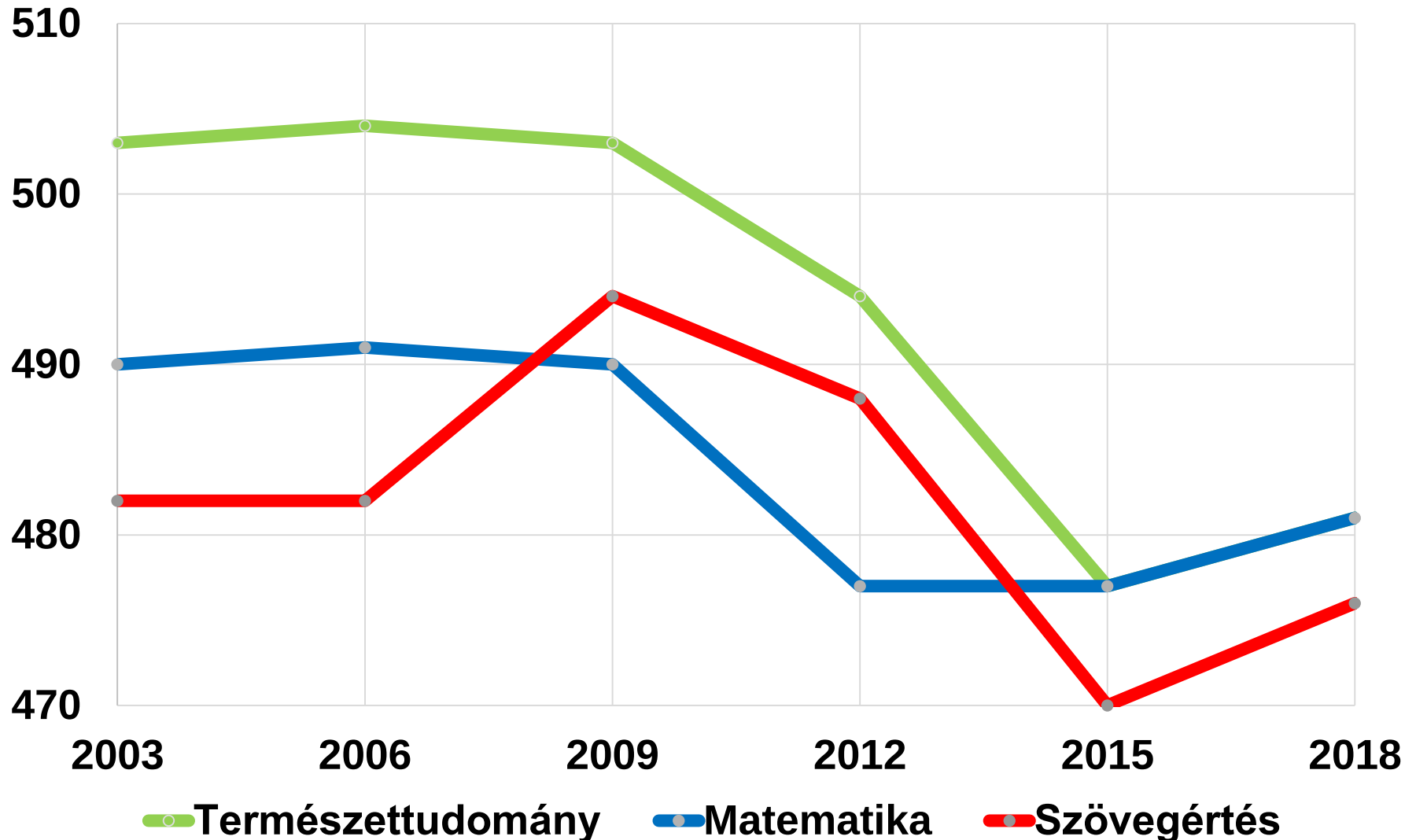
PISA: Program for International Student Assessment

- nemzetközi összehasonlításra is lehetőséget ad
- azt méri, hogy a tanulók mennyire képesek tudásukat alkalmazni hétköznapi kontextusban
- 2000 óta háromévenként
- 15 éves tanulók
- szövegértés, matematika, természettudományok

PISA eredmények 2003-2018

Szövegértés, matematika és természettudomány
átlageredmények (Magyarország, PISA 2003-2018)

32

PISA átlagpontoszárok 2018

	OECD átlagpontoszárok	Magyarország átlagpontoszárok
Szövegértés	487	476
Természettudomány	489	481
Matematika	489	481

Minimumszint alatt teljesítő magyar tanulók aránya (PISA, 2018)

34

szövegértés	matematika	természet- tudomány
25%	25,7%	26,1%

A magyar oktatási rendszer teljesítménye nemzetközi összehasonlításban

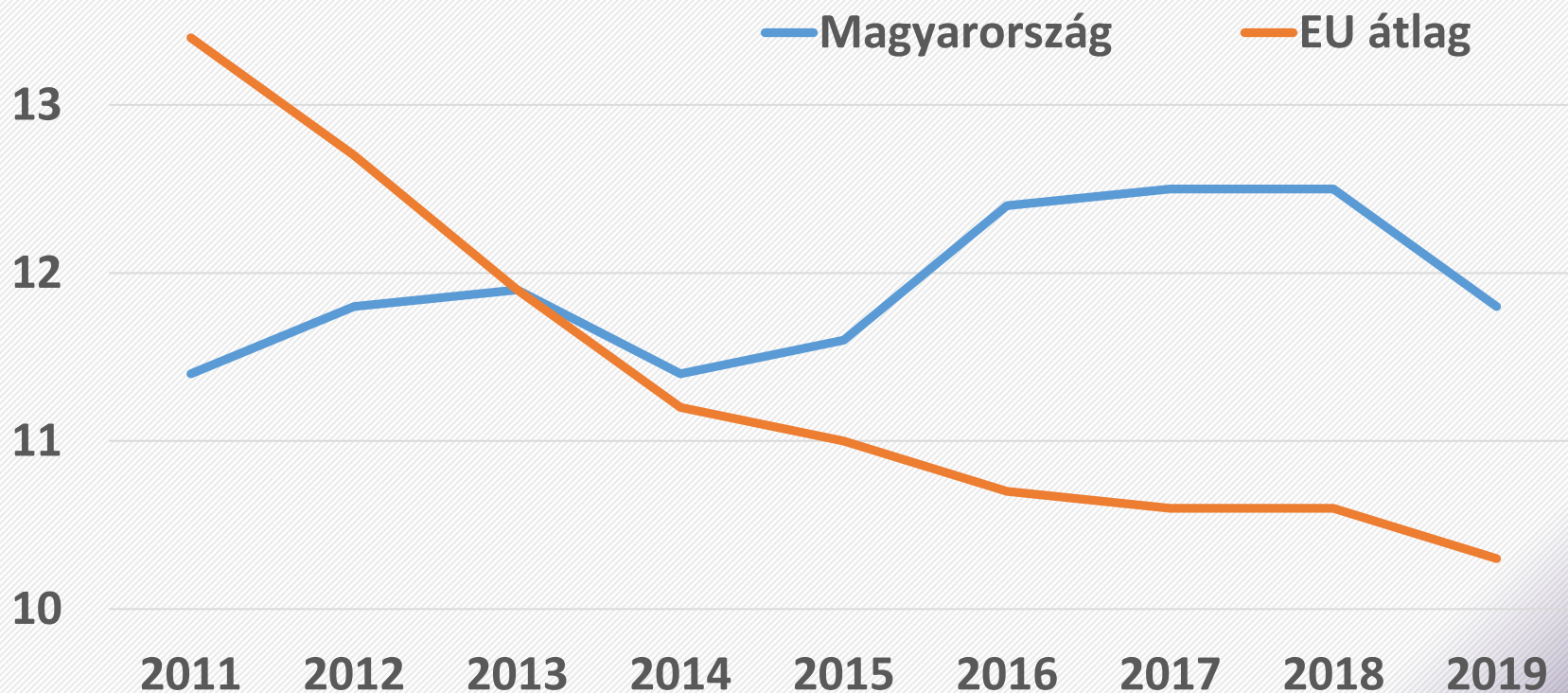
A nemzetközi összehasonlításra is lehetőséget adó mérések eredményei alapján a magyar tanulók eredményei az elmúlt évtizedekben romlottak és növekszik a gyengén teljesítők aránya.

A magyar iskolarendszer nemzetközi összehasonlításban gyenge teljesítménye mögött a szakirodalom alapján az iskolarendszer rendkívül erős szelektivitása állhat.

A magyar iskolarendszer nem képes a társadalmi háttérből adódó hátrányok kompenzálására, sőt azokat felerősíti az egyének iskolai életútja során.

Korai iskolaelhagyás

Korai iskolaelhagyók aránya (early school leavers)

Korai iskolaelhagyás megelőzése: rendszerszintű előnyök

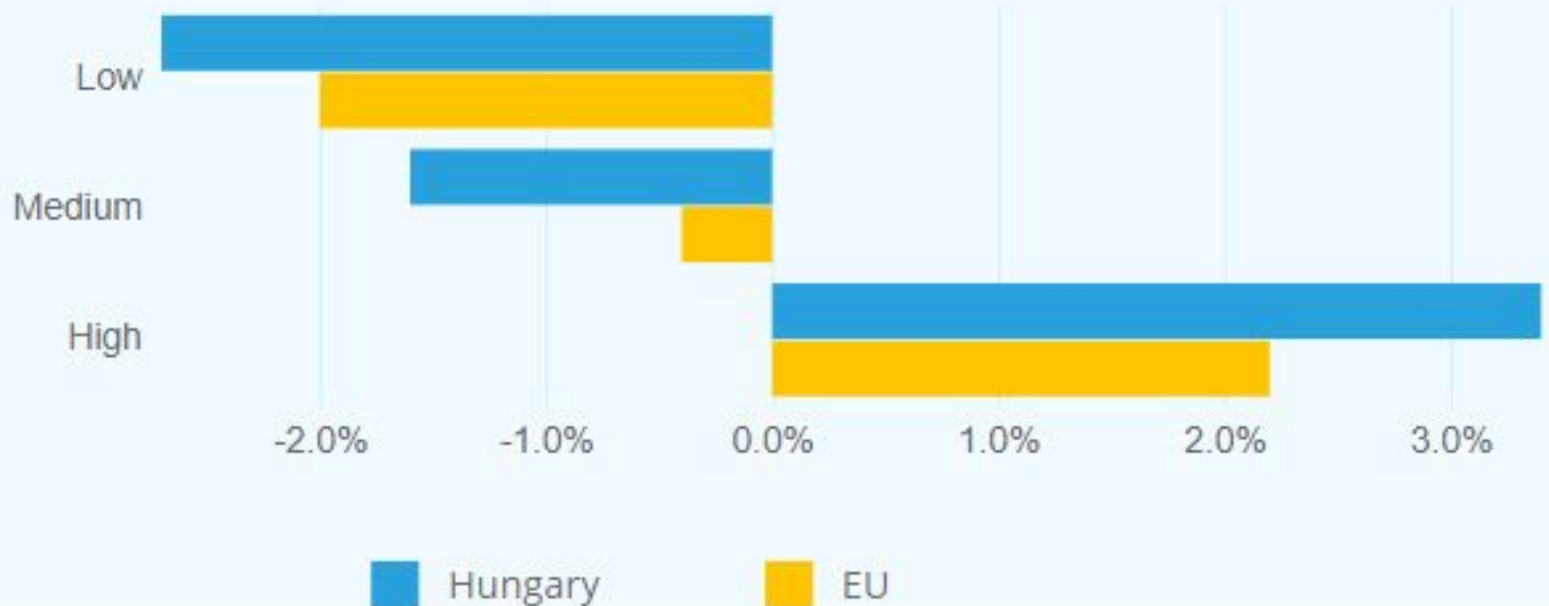
Ha a korai iskolaelhagyás mértéke

Magas	Alacsony
A társadalmi mobilitás csökken, a társadalmi különbségek növekednek.	A társadalmi kohézió javul, a társadalmi különbségek csökkennek.
A szegénység újratermelődik, a gazdasági fejlődés lassul.	A magasan képzett társadalom a gazdasági fejlődés motorja.
A pedagógusoknál a kiégés esélye növekszik.	A pedagógusoknál a kiégés esélye csökken.
A lemorzsolódott fiatalok munkaerőpiaci esélyei csökkennek.	Magasabb végzettséggel jobbak a foglalkoztatási esélyek.
Romlik a közbiztonság.	Javul a közbiztonság.

Korai iskolaelhagyás megelőzése: egyéni és rendszerszintű előnyök

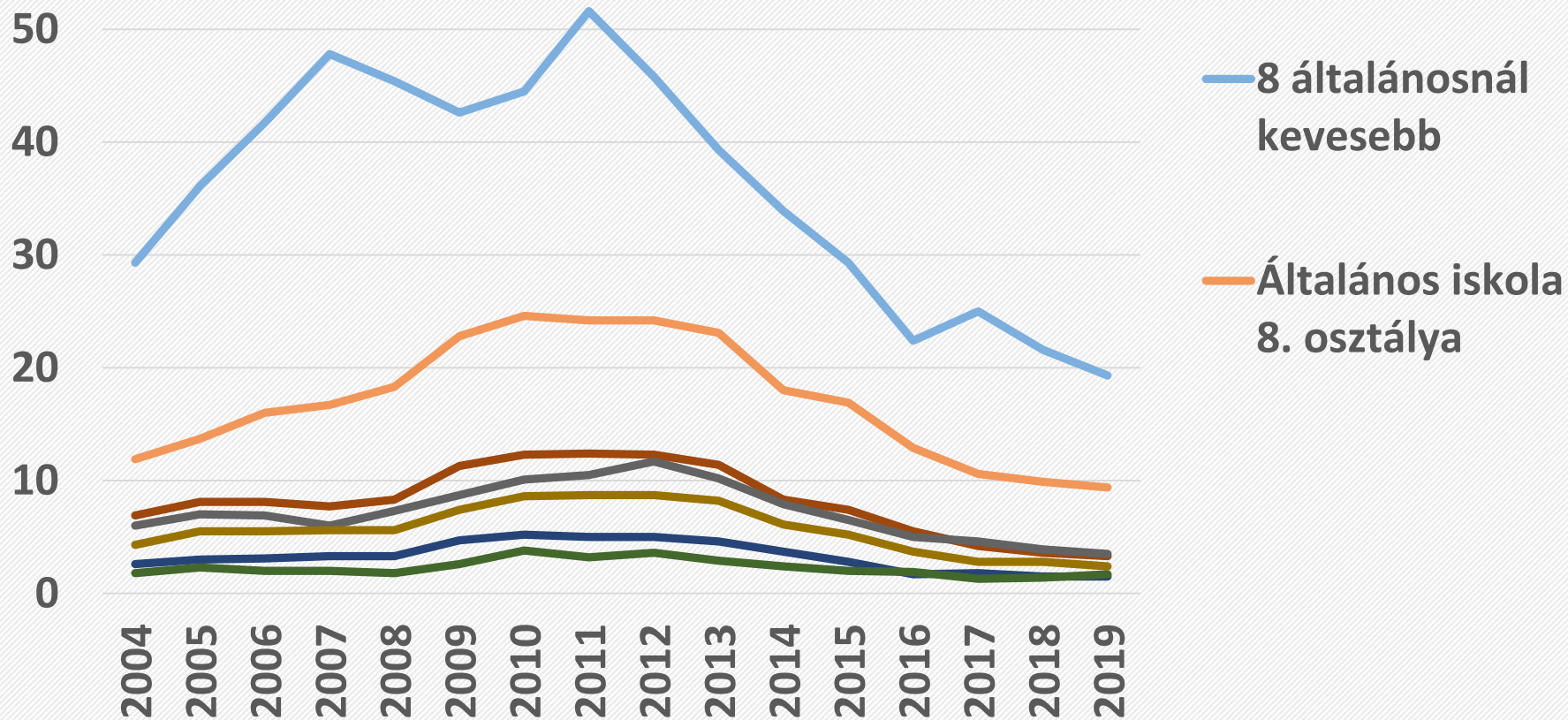
Labour force growth (% annual rate) by qualification

Country: Hungary | From year: 2018 | To year: 2030

Korai iskolaelhagyás megelőzése: egyéni szintű előnyök

Munkanélküliségi ráta a 15-64 évesek körében iskolai
végzettség szerint, %

Következtetések

Mivel az egyének végzettségi szintjének növelése társadalmi léptékben sokszorosán megtérülő befektetés, az oktatási rendszer szelektivitásának csökkentése, az oktatási szegregáció és a korai iskolaelhagyás elleni küzdelem nemcsak a hátrányos helyzetűek érdeke, hanem a többségi társadalomé is: közös nemzeti érdek.

Korai iskolaelhagyás és oktatási szegregáció

Összefügg az oktatási szegregáció és a korai iskolaelhagyás?

„Azonos kompetenciaeredményt elérő tanulók esetében kisebb a lemorzsolódás esélye, amennyiben integrált közegben tanulnak.”
/Hajdu, Kertesi és Kézdi (2014)

Egy szegregált közegben oktatott tanuló nagyobb eséllyel lesz korai iskolaelhagyó.

Csökkenthető-e az oktatási szegregáció?

- Általános iskolás HH, HHH tanulók országos aránya 2020-ban: 6-6%, összesen 12%
- Általános iskolás roma/cigány tanulók aránya 2018-ban 14% (intézményvezetők által becsült adat)
- Oktatási szegregáció csökkentésére vannak példák: Szeged és Hódmezővásárhely
- PISA-eredmények, korai iskolaelhagyók: lehet javítani az eredményeken!

Megoldási lehetőségek - nyitás és zárás stratégiája

- **Nyitás:** az iskola vonzóbbá tétele a jobb társadalmi pozíciójú szülők, és gyermekeik körében, például infrastrukturális fejlesztésekkel és pedagógiai innovációkkal (mágnesiskolák)
- **Zárás:** a szegregált intézmény megszüntetésével az elkülönített tanulókat átirányítják kedvezőbb státuszú, heterogén közösségekbe → deszegregációs modellek

Megoldási lehetőségek - oktatási deszegregáció

Oktatási deszegregáció:

- a szegregáció felszámolása érdekében tett intézkedés
- szelekciós, szegregációs folyamatok mérséklése
- az a folyamat, amely során felszámolják a hátrányos helyzetűekből álló homogén tanulóközösséget

Célja: hátrányos helyzetű és roma tanulók elkülönítésének aktív felszámolása.

Megoldási lehetőségek - fenntartók jogai

Az oktatási szegregáció csökkentése alapvetően a fenntartók feladata és közös felelőssége. (Nkt. 83. § (2))

A jogszabályok alapján az általános iskolák körzetének meghatározása a tankerületi központok feladata (Nkt. 50. § (8))

Tankerületi központ által fenntartott köznevelési intézmény átszervezéséről, megszüntetéséről az oktatásért felelős miniszter dönt (Nkt. 77. § (2) k)), részére a tankerületi központ fogalmaz meg javaslatot

Megoldási lehetőségek - közös felelősség

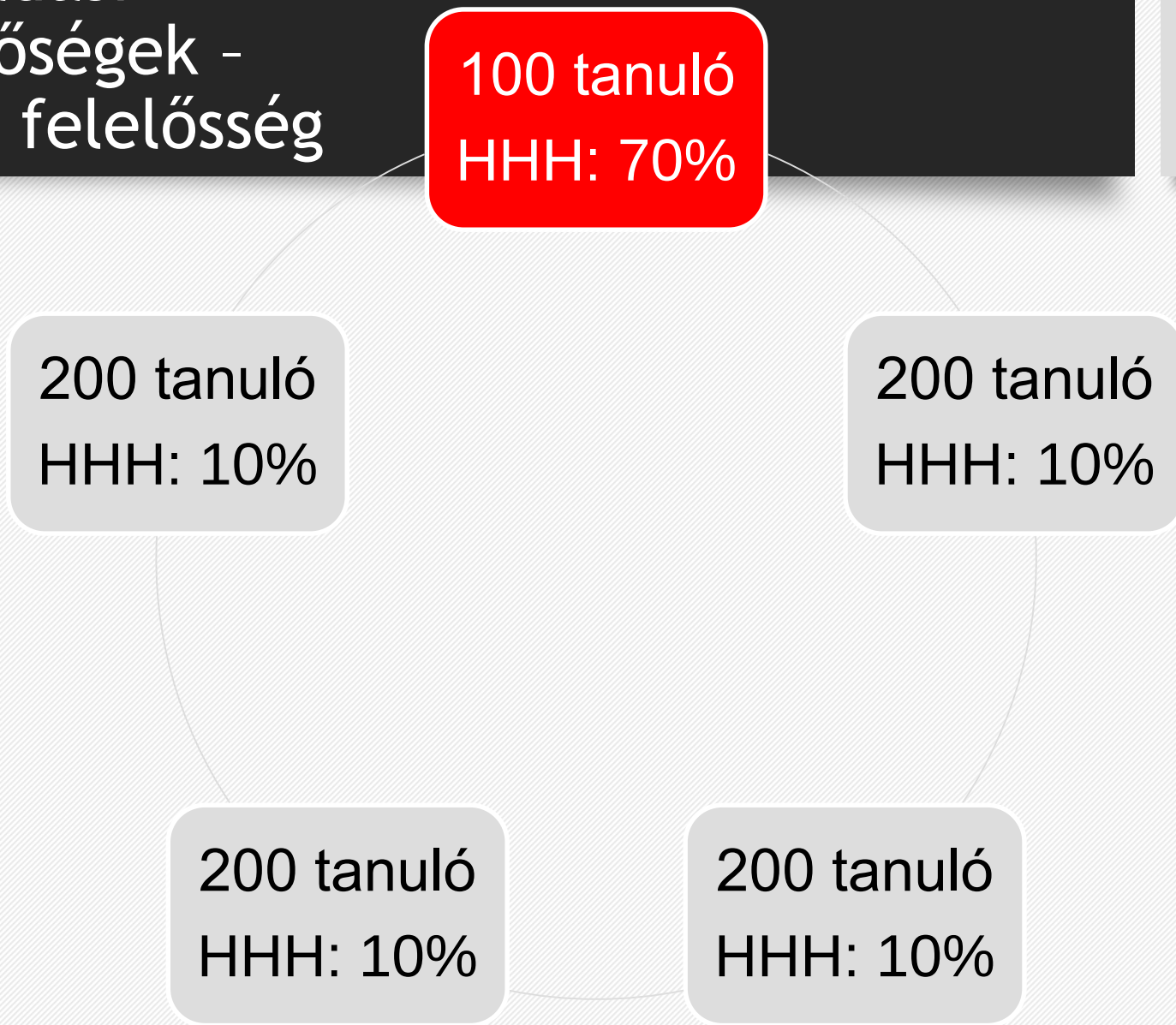
100 tanuló
HHH: 70%

200 tanuló
HHH: 10%

200 tanuló
HHH: 10%

200 tanuló
HHH: 10%

200 tanuló
HHH: 10%

Megoldási lehetőségek - közös felelősség

225 tanuló
HHH: 17%

225 tanuló
HHH: 17%

225 tanuló
HHH: 17%

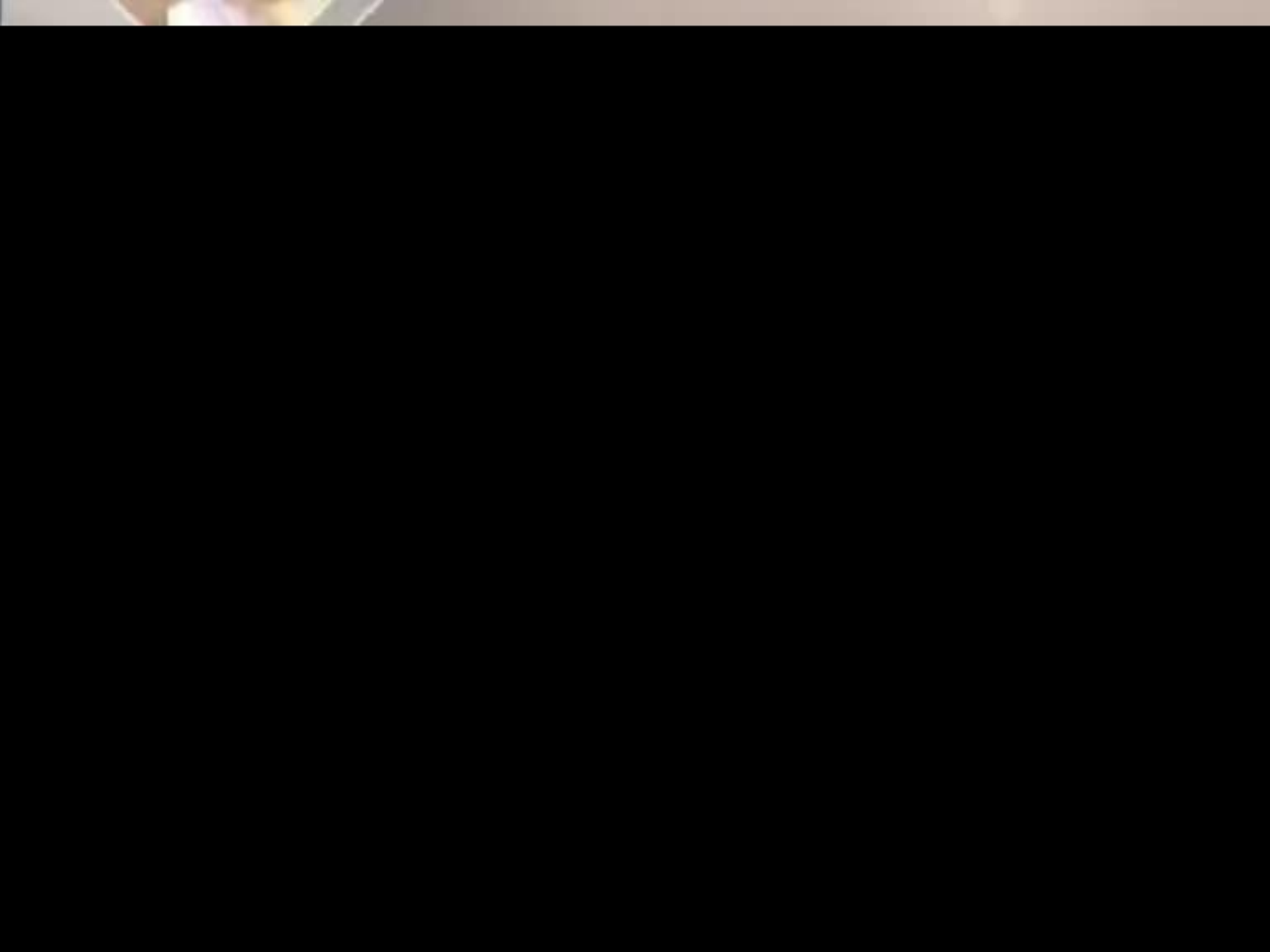
225 tanuló
HHH: 17%

A településen nem
működik szegregált
iskola, minden tanuló
esélyt kap a minőségi
oktatásra.

Deszegregációs intézkedések

Kisfilmek:

- szegedi deszegregációs intézkedés
- hódmezővásárhelyi deszegregációs intézkedés

The background is a soft-focus photograph of a person's arm and hand reaching out towards the right. In the upper left, there is a small, tilted rectangular inset showing a close-up of a person's face, possibly a woman, looking downwards. The overall color palette is warm, with light skin tones and soft, out-of-focus background elements.

Lépések
egymás felé...

Köszönöm a
figyelmet!

TANÍTSUNK
MAGYARORSZÁGÉRT

SZTE **JUNIOR**
AKADÉMIA

